

KIMYO FANIDAN TEST NATIJALARINING TAFSILOTLAR ASOSIDAGI STATISTIK TAHLILI

Q.A. Amonov, A.A. Baratov

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Bilim va malakalarni baholash agentligi huzuridagi Ilmiy – o'quv amaliy markazi,
100084, Toshkent sh, Bog'ishamol k., 12*

Qisqacha mazmuni. Ushbu maqolada kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovi natijalari asosida talabgorlarning hududlar, yosh va tillar kesimida statistik tahlillari amalga oshirildi. 25–35 yosh oralig'idagi ishtirokchilarning natijalari boshqa yosh guruhlariga nisbatan yuqorili, aksincha 20 yoshgacha bo'lgan talabgorlarning natijalari boshqa yosh guruhlariga nisbatan past ekanligi aniqlandi. Qiyinlik darajasi yuqori bo'lgan test topshiriqlari test tafsilotiga asosan qaysi tematik mavzularga mos kelishi o'rganildi.

Kalit so'zlar: Anorganik kimyo, organik kimyo, kognitiv ko'nikma, Rash modeli, qiyinlik darajalari, test tafsiloti

I. Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri — bu o'quvchilarning bilimni adolatli, ishonchli baholash, ta'lim dasturida belgilangan bilim va ko'nikmalarni qanday darajada egallaganligi haqida asosli xulosalar chiqarish zaruratidir [1]. Zamonaviy baholash usullari o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini aniqlash, balki ularning tafakkur doirasi, mustaqil fikrlashi va muammoli vaziyatlarda to'g'ri yechim topa olish qobiliyatini baholashga ham qaratilishi lozim [2].

Xususan, tabiiy fanlar, jumladan kimyo fanidan o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi va bilim sifati — ularning kelgusidagi kasbiy

tayyorgarligi, ilmiy mulohaza qilishi va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3]. Kimyo o'z mohiyatiga ko'ra nazariy bilimlar va amaliy kompetensiyalarni uyg'unlashtiruvchi, murakkab tushunchalarga asoslangan, yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni talab etuvchi fandir [4]. Shu boisdan ham kimyo fanida qo'llaniladigan pedagogik o'lchov vositalari nafaqat bilimni eslab qolish, balki tahlil qilish, solishtirish, xulosa chiqarish, sabab va oqibat aloqalarini anglash kabi yuqori darajadagi aqliy ko'nikmalarini baholay olishi zarur [5-8]. Mazmuniy jihatdan puxta ishlab chiqilgan, didaktik va psixometrik talablarni

qanoatlantiruvchi test topshiriqlari o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini ishonchli aniqlash imkonini beradi [9]. Shu nuqtai nazardan qaraganda, test topshiriqlari qanday shakllantirilgani o'quvchilarning kimyo fanini qanday darajada o'zlashtirganligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa test topshiriqlarining sifat ko'rsatkichlari bilan o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Bunday tahlil o'z navbatida ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilarning bilimni baholash amaliyotini takomillashtirish va ilmiy asoslangan didaktik qarorlar qabul qilishiga xizmat qiladi [10-12].

Bugungi ta'lim tizimida bilimni baholashda muqobil javobli testlar keng qo'llanilayotgan samarali pedagogik o'lchov vositalardan biri hisoblanadi. Testlar yordamida qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish, o'quvchilarning bilim darajasini oldindan belgilangan mezonlar asosida taqqoslash, ularning o'zlashtirishdagi farqlarini aniqlash imkoniyati mavjud. Ayniqsa, muhim ahamiyatga ega baholashlarda test jarayonining sifat ko'rsatkichlari uni boshqa pedagogik o'lchov vositalari shakllaridan ustun qo'yadi [13,14].

Biroq, test natijalarining oddiy tahlili asosida baholash sifati haqida aniq xulosa chiqarish mumkin emas. Baholash vositalarining haqiqiy diagnostik qiymatini aniqlash uchun

test topshiriqlarining sifat ko'rsatkichlari chuqur o'rganilishi lozim.

Kimyo fanidan talabgorlarning tayyorgarlik darajasini baholovchi test topshiriqlari majmuasi mazmunan fanning barcha bo'limlarini qamrab olishi lozim. Jumladan, test tuzishda kimyo fanining barcha bo'limlari, shuningdek, ushbu bo'limlarga tegishli kichik tematik mavzular inobatga olinishi kerak [15-17]. Bu yondashuv test mazmunining to'liqlik (komplekslik), mavzulararo muvofiqlik va kompetensiyaviy yondashuv talablari asosida shakllantirilishini ta'minlaydi.

Shu sababli, kimyo fanidan bilimni baholash uchun tuziladigan test topshiriqlarini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha tuzish maqsadga muvofiqdir:

- **Umumiy kimyo:** modda va uning xossalari, kimyoviy bog'lanishlar, reaksiya turlari, modda miqdori, energiya o'zgarishlari, kinetika va muvozanat va hokazo.
- **Anorganik kimyo:** kimyoviy elementlar va ularning birikmalari, davriy qonuniyatlar, gidroksidlar, oksidlar, kislotalar va tuzlar, metall va metallmaslar xossalari va hokazo.
- **Organik kimyo:** uglerod birikmalarining tasnifi, tuzilish nazariyasi, asosiy sinflar (alkanlar, alkenlar, alkinlar, aromatik birikmalar, spirtlar, kislotalar),

reaksiyalar va ularning mexanizmlari va hokazo.

Mazkur mazmundagi yo'nalishlarning to'g'ri qamrab olinishi test topshiriqlarining validlik va ishonchlilik darajasini oshiradi. Shuningdek, bu holat ta'lim standartlariga muvofiqlik, milliy baholash mezonlariga asoslanish, va o'quvchilar bilimni diagnostik tahlil qilish imkoniyatini yaratadi.

Ushbu maqolada kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovi natijalaridan foydalanildi. Kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovlarida 3 ta test variantidan foydalanildi. Har bir variant 43 ta test topshirig'idan iborat bo'lib, 1-35 – yopiq test topshiriqlari,

36-40-qisqa javobli ochiq test topshiriqlari va 41-43 – kengaytirilgan javobli ochiq test topshiriqlaridan iborat bo'lib, ajratilgan vaqt javoblar varaqasini bo'yash bilan birgalikda 250 daqiqani tashkil etadi. Ammo statistik tahlillar olib borish uchun (41-43) kengaytirilgan javobli ochiq test topshiriqlari natijalaridan foydalanilmadi. Test sinovlarida jami 26152 nafar talabgor ishtirok etdi.

Mazkur maqolada kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovi natijalari test tafsiloti asosida talabgorlarning o'quv dasturida belgilangan mavzularni o'zlashtirish darajasi statistik usullar orqali tahlil qilingan va xulosalar chiqarilgan.

II. Asosiy qism

Kimyo fanidan milliy sertifikat uchun foydalanilgan test topshiriqlarining qiyinlik darajalarini aniqlash uchun zamonaviy test nazariyasi (Item Response Theory - IRT)dan foydalanildi.

Bu nazariya nafaqat psixometrik baholashda qo'llaniladigan zamonaviy statistik yondashuv, balki u test topshiriqlari (element) bilan talabgorlar o'rtasidagi munosabatni ehtimollik modellariga asoslangan holda ifodalaydi. Mazkur nazariyaga xos bo'lgan Rasch modeli test topshiriqlarining qiyinlik darajalarini va talabgorlarning qobiliyat

darajalarini alohida statistik parameter sifatida baholash imkonini beradi [18-21]. Bu talabgorlarning qobiliyat darajalarini va test topshiriqlarining qiyinlik darajalarini chiziqli o'lchash orqali amalga oshiriladi. Rasch modeli test natijalari orqali talabgorlarning shaxsiy qobiliyatiga nisbatan obyektiv baholashga imkon beradi va har bir test topshirig'ining Rasch modelga qanchalik mos kelishini INFIT va OUTFIT statistik ko'rsatkichlari orqali aniqlaydi [22]. Bu esa, test topshiriqlarining sifatini ilmiy asosda o'rganish, juda oson yoki juda qiyin test topshiriqlarini aniqlash va ularni

takomillashtirish imkoniyatini beradi. Rash modeli nafaqat test topshiriqlari xususiyatlarini tahlil qilishda, balki o'quvchilarning bilim darajasini ishonchli aniqlashda ham yuqori aniqlik va adolatlilikni ta'minlaydi.

Rash modeliga ko'ra, dixotomik elementlarga individual javoblar

$$P(X_{is}=1|\theta_s, b_i) = \frac{e^{\theta_s - b_i}}{1 + e^{\theta_s - b_i}} (1)$$

Bu yerda $X_{si}=1$ s-sinaluvchining i test topshirig'iga to'g'ri javob berish ehtimolligi, θ_s –qobiliyat o'zgaruvchisi, b_i –topshiriq qiyinlik darajasi, e– natural logarifm asosi (e=2,718...).

Rash modeli asosida aniqlangan test topshiriqlarining qiyinlik darajalari 1 - jadvalda ko'rsatilgan, 1-, 2- va 3- variantlar uchun test

talabgorlarning qobiliyat darajasi va test topshirig'i qiyinligi bilan aniqlanadi. Ma'lum bir qobiliyatga ega bo'lgan sinaluvchining ma'lum bir qiyinlikdagi test topshirig'iga to'g'ri javob berish ehtimolligini aniqlaydi. Bu quyidagi matematik formula orqali ifodalanadi [23-22]:

topshiriqlarining qiyinlik darajalari mos ravishda (-2,314:5,369), (-196:4,74) va (-1,914:2,75) oralig'ida ekanligi aniqlandi. Test topshiriqlarining qiyinlik darajalari (-3:3) logit birligi oralig'ida taqsimlanishi ilmiy va statistik tahlillar ko'ra maqsadga muvofiqdir [22-26].

1-jadval

Kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan 1-test sinovi natijalari bo'yicha test topshiriqlarining aniqlangan qiyinlik darajalari

Nº	1-variant	2-variant	3-variant
1	-1,723	-0,448	0,351
2	0,310	-1,960	0,319
3	0,204	-1,237	-0,758
4	-1,237	-0,124	0,406
5	0,008	-0,041	-1,367
6	-0,464	-0,038	-1,597
7	-0,491	-0,672	-0,052
8	-0,572	0,591	-1,512
9	-0,920	-0,933	-0,661
10	0,127	-0,713	0,155
11	0,631	0,631	0,349
12	-1,243	-0,955	-0,322
13	0,291	-0,085	-0,149
14	-0,165	-1,914	-1,914

15	-1,451	-1,948	-0,418
16	-1,948	-0,003	-0,299
17	-0,430	0,299	-0,307
18	0,030	-0,330	-0,330
19	1,150	0,368	0,230
20	-0,662	-0,820	-1,295
21	0,556	0,327	-1,098
22	-0,102	0,291	0,229
23	-0,304	-0,859	0,011
24	-1,547	0,003	0,571
25	0,160	0,311	-0,854
26	-0,780	-0,780	-0,601
27	-2,314	-0,867	-0,641
28	0,396	0,952	0,952
29	0,367	-0,665	-0,665
30	0,753	-0,328	-0,585
31	-1,564	-1,564	-0,977
32	0,249	-0,184	-0,184
33	0,655	-0,057	-0,100
34	0,547	0,204	-0,320
35	0,653	1,050	-0,092
36	5,369	2,666	2,735
37	2,123	4,741	1,453
38	3,837	2,407	2,750
39	2,470	1,997	2,374
40	5,278	3,745	2,192

Biroq test topshiriqlari orasida qiyinlik darajasi (-3:3) logit birliklari oralig'idan tashqarida uchraydigan bir yoki ikkita topshiriqning mavjudligi yuqori qobiliyatli test talabgorlarni aniqlash imkoniyatini oshiradi. Shu bilan birga, bunday topshiriqlarning son jihatdan ko'p bo'lishi pedagogik o'lchovlar nazariyasi tamoyillariga zid hisoblanadi[22, 23].

Qiyinlik darajasi bo'yicha 1- va 2-variantlaridagi (-3:3) logit birligi oralig'idan tashqarida bo'lgan test topshiriqlarining qiyinlik darajalari haqiqatdan ham mutaxassislar fikriga ko'ra juda past yoki juda yuqori deb baholansa, ushbu topshiriqlar o'rniga (-3:3) logit birligiga mos keladigan qiyinlik darajasidagi test topshiriqlaridan foydalanish maqsadga

muvofig bo'ladi. Agar mutaxassislar tomonidan ularning qiyinlik darajasi me'yoriy deb topilsa, test topshiriqlari qiyinlik darajasining $(-3:3)$ logit birligi diapazonidan tashqarida bo'lishi sabablarini aniqlash kerak bo'ladi.

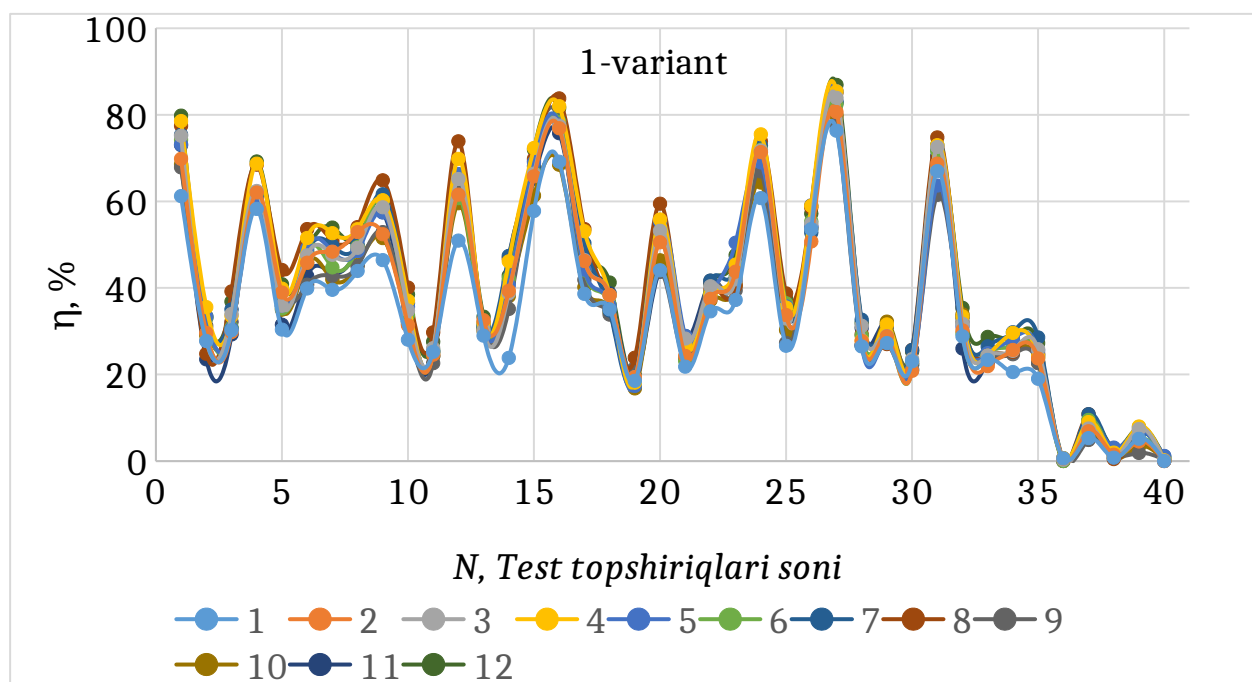
Qobiliyat va qiyinlik darajalari bir xil shkalada bo'lishi ta'minlangan turli xil hududlardagi talabgorlarning kimyo fanidan test sinovi natijalarini solishtirish orqali ularning ta'lim dasturini o'zlashtirish ko'rsatgichi, ta'lim olayotgan ta'lim muassasalarining samaradorligini, unda faoliyat yuritayotgan pedagoglarning bilimlari haqida xulosalar chiqarish mumkin.

1-a, b va c rasmlarda kuzatilgan yuqori cho'qqilar aynan shu test topshiriqlariga talabgorlar tomonidan to'g'ri javob berish ulushining yuqoriligini anglatadi. Bu esa 1-jadvalda keltirilgan Rash modeli asosida aniqlangan test topshiriqlarining qiyinlik darajalari ham aynan shu cho'qqilarga mos keluvchi test topshiriqlari uchun nisbatan past ekanligini ko'rsatadi. Bu ularni nisbatan oson test topshiriqlari sifatida tasniflash imkonini beradi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, ushbu test topshiriqlarning oson deb baholanishi nafaqat ularning tuzilishiga bog'liq, balki ular qamrab olgan tematik mavzular talabgorlar tomonidan yaxshi o'zlashtirilgan bo'lish ehtimolini ham ko'rsatadi.

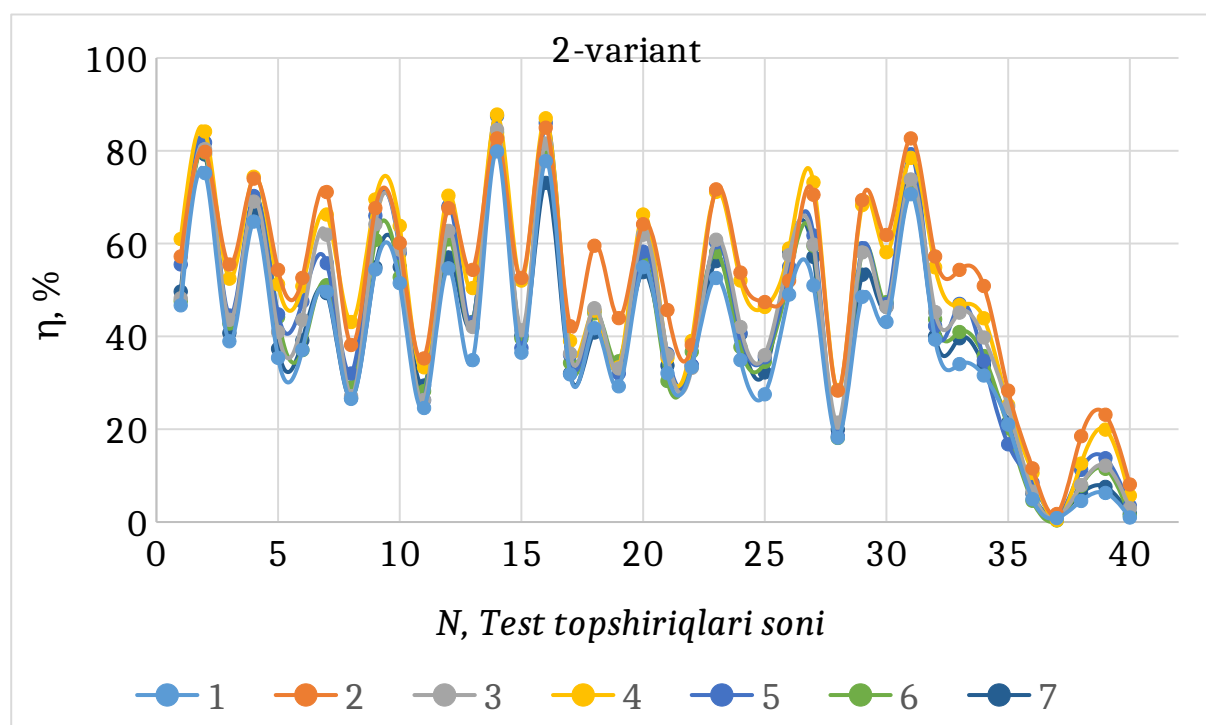
1-variantda ko'zatilayotgan quyi nuqtalar 2-, 3-, 5-, 10-, 11-, 13-, 19-, 21-, 25-, 28-, 29-, 30- va 35-40-tartibli test topshiriqlariga mos keladi. Ushbu test topshiriqlarning Rash modeli asosida aniqlangan qiyinchilik darajalari ham o'rtacha qiymatdan yuqori bo'lib, ularning qiymati 1-jadvalda ko'rsatilgan. Ayniqsa 36-, 38- va 40-test topshiriqlarining qiyinlik darajalari mos ravishda 5,369, 3,837 va 5,278 ga tengligi bu test topshiriqlarining o'ta qiyin $(-3:3)$ logit birligidan tashqarida) ekanligini anglatadi.

1- a, b va c rasmlarda kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovlari natijalari asosida aniqlangan talabgorlarning test topshiriqlariga to'g'ri javob berish ulushining test topshiriqlari soniga bog'liqlik grafigi keltirilgan.

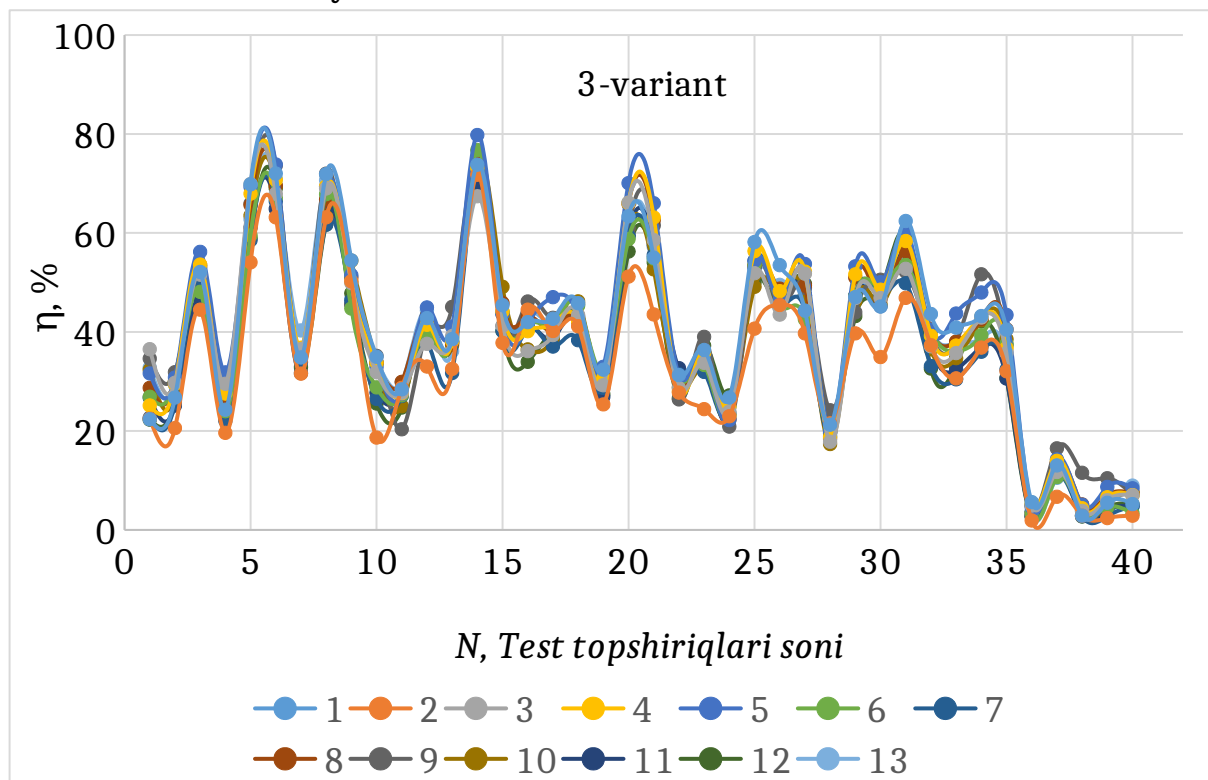
a)

1 Andijon viloyati	7 Qashqadaryo viloyati
2 Namangan viloyati	8 Jizzax viloyati
3 Farg'ona viloyati	9 Navoiy viloyati
4 Buxoro viloyati	10 Samarqand viloyati
5 Xorazm viloyati	11 Sirdaryo viloyati
6 Surxondaryo viloyati	12 Toshkent viloyati va Toshkent shahri

b)

1 Andijon viloyati	5 Jizzax viloyati
2 Namangan viloyati	6 Navoiy viloyati
3 Farg'ona viloyati	7 Samarqand viloyati
4 Buxoro viloyati	

1 Qoraqalpog'iston Respublikasi	8 Qashqadaryo viloyati
2 Andijon viloyati	9 Jizzax viloyati
3 Namangan viloyati	10 Navoiy viloyati
4 Farg'ona viloyati	11 Samarqand viloyati
5 Buxoro viloyati	12 Sirdaryo viloyati
6 Xorazm viloyati	13 Toshkent viloyati va Toshkent shahri
7 Surxondaryo viloyati	

c)

1-Rasm. test topshiriqlariga to'g'ri javob berish ulushi(%)ning test topshiriqlarining tartib raqamiga bog'liqligi.

Hududlar kesimida olib borilgan statistik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, barcha foydalanilgan variantlarda bir qancha yuqori

cho'qqilar va quyi nuqtalar mavjud bo'lib, bu o'zgarish tendensiyasi barcha hududlar kesimida va barcha variantlar uchun o'zgarmasligini saqlab qolgan.

2-variantda kuzatilayotgan quyi nuqtalar ham mos ravishda 1-, 3-, 5-, 7-, 11-, 13-, 15-, 17-, 19-, 21-, 25-, 28- va 34-40-tartibli test topshiriqlariga mos keladi, ushbu test topshiriqlarning Rash modeli asosida aniqlangan qiyinchilik darajalari ham o'rtacha qiymatdan yuqori bo'lib, ularning qiymati 1-jadvalda ham ko'rsatilgan, 37- va 40-test topshiriqlarining qiyinlik darajalari mos ravishda 4,741 va 3,74 ga tengligi, bu test topshiriqlarining ham ((-3:3) logit birligidan tashqarida) qiyin darajasi yuqori ekanligini bildiradi.

Xuddi shu kabi o'zgarish qonuniyati 3-variant uchun ham takrorlangan bo'lib, kuzatilgan quyi nuqtalar 1-, 2-, 4-, 7-, 10-, 11-, 13-, 19-, 22-, 24-, 28-, va 35-40-tartibli test topshiriqlariga mos keladi. Bu test topshiriqlarining ham Rash modeli asosida aniqlangan qiyinlik darajasi o'rtacha qiymatdan yuqori ekanligini ko'rsatadi (1-jadval).

Barcha foydalanilgan test variantlarida 36-40 gacha (qisqa javobli ochiq test topshiriqlari) bo'lgan test topshiriqlariga to'g'ri javob berish ulushi juda past bo'lib o'rtacha 8,5 foizni tashkil qiladi. Bu esa ushbu test topshiriqlarining qiyinlik darajasi yuqori ekanligi, talabgorlar tomonidan taxminiy javob berish ehtimolining mavjud emasligi, ular qamrab olgan tematik mavzular talabgorlar tomonidan yaxshi o'zlashtirilmagan bo'lishi ham mumkin.

Ushbu statistik tahlillar natijalari asosida talabgorlarning kimyo fanining qaysi kichik tematik mavzularini yetarli darajada o'zlashtirmaganliklarini aniqlash, shuningdek, fan dasturi yoki ta'lim jarayonida mavjud bo'lgan metodik kamchiliklar va tizimli muammolar yuzasidan asosli xulosalar chiqarish imkoniyati yuzaga keladi.

Bu holatda kimyo fanining test tafsilotlariga murojaat qiladigan bo'lsak, talabgorlarning ayrim mavzular bo'yicha o'zlashtirish darajasi past ekanligi kuzatildi, bu esa ularning mazkur tematik mavzularni yetarli darajada o'zlashtirmaganligini yoki shu mavzulardan nisbatan qiyin test topshiriqlari mavjudligini ko'rsatadi.

Jumladan:

Kimyoviy elementlar davriy sistemasi, atomlarning davriylik xossalari, atom tuzilishi, izotop, izobar, izoton, izoelektron tushunchalari, elektron konfiguratsiya, pauli prinsipi, klechkovski va gund qoidalari, kvant sonlari, kimyoviy bog'lanish turlari (kovalent, ion, metall, vodorod, donor-akseptor), kovalent bog'lanishning ba'zi bir xususiyatlari, struktura formulalari, kristall panjara turlari, gibridlanish va uning xillari, anorganik birikmalarning eng muhim sinflari, ularning klassifikatsiyasi, ular o'rtasidagi genetik bog'lanishlar, asoslar, aromatik uglevodorodlar, aldegid va ketonlar, karbon kislotalar, ularning molekula tuzilishi, gomologik qatori, izomeriyasi, nomenklaturasi,

oddiy va murakkab efirlar, sovunlar, yog'lar, ularning molekula tuzilishi, gomologik qatori, izomeriyasi, nomenklaturasi, tabiatda tarqalishi, nitrobirikmalar, aminlar va romatik aminlar, olinishi va xossalari, aminokislotalar, oqsillar, neft, tabiiy gaz va toshko'mir, tabiiy va sintetik yuqori molekulyar birikmalar (polimerlar, polimerlanish va polikondensatlanish reaksiyalari, polimerlarning olinishi va tuzilishi, kauchuk va tolalar) kabi tematik mavzulardan tuzilgan test topshiriqlariga berilgan javoblar ulushi past ekanligi aniqlandi.

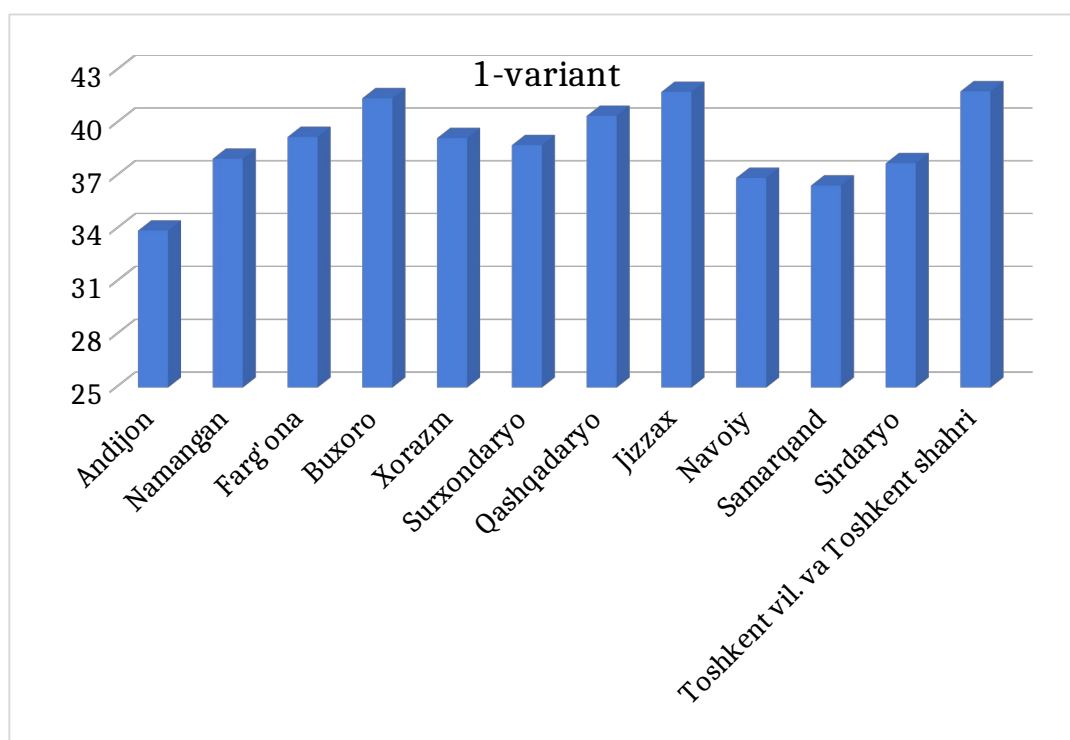
Yoki yuqorida ko'rsatilgan tematik mavzular kimyo fanining o'quv dasturida yetarli akademik dars soatlari bilan qamrab olinmagan bo'lishi, shuningdek, ta'lim jarayonida uslubiy kamchiliklar va tizimli muammolar mavjud bo'lishi mumkin.

Talabgorlarning test natijalarini o'zaro solishtirish orqali nafaqat ularning bilim darajasi, balki ta'lim muassasalari samaradorligi va pedagoglar faoliyati to'g'risida ham asosli xulosalar chiqarish mumkin. 2-a, b va c rasmda hududlar kesimida

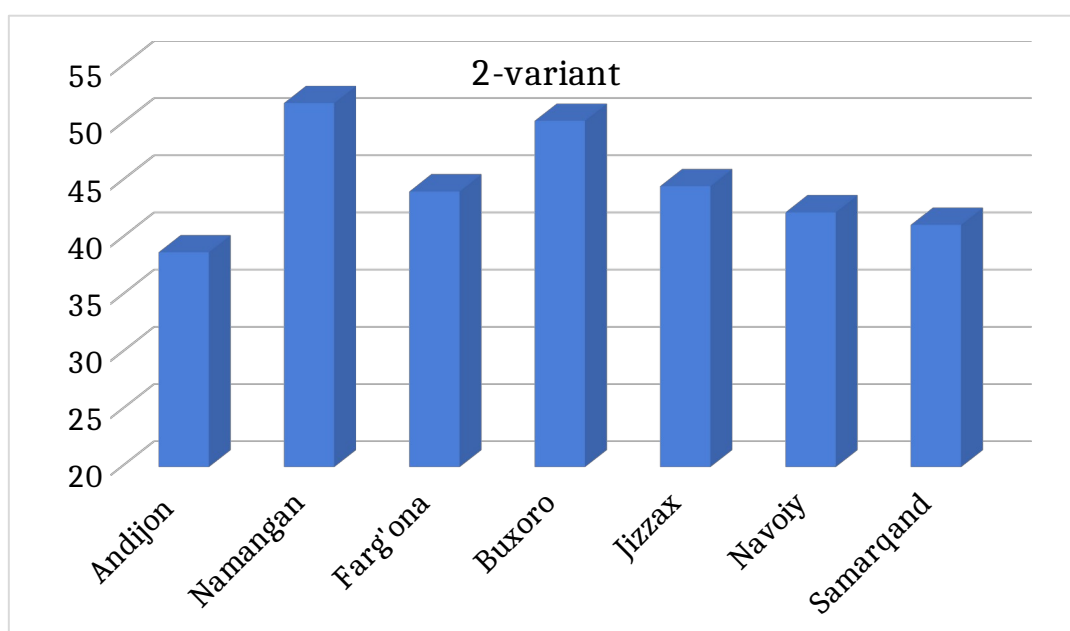
kimyo fanidan o'tkazilgan test sinovlari natijalari asosida o'zlashtirish darajasining o'rtacha qiymati (foizlarda) berilgan.

1-variant bo'yicha olingan natijalar tahliliga ko'ra, kimyo fanidan fan dasturida keltirilgan tematik mavzularni o'zlashtirishining eng yuqori o'rtacha ko'rsatkichlari Buxoro viloyati (41,42 foiz), Jizzax viloyati (41,77 foiz), shuningdek, Toshkent viloyati va Toshkent shahri (41,8 foiz)da kuzatilgan. Aksincha, fan dasturini o'zlashtirish darajasi eng past bo'lgan hududlar esa Andijon viloyati (33,9 foiz) va Samarqand viloyati (36,46 foiz)da kuzatilgan (2-a rasm).

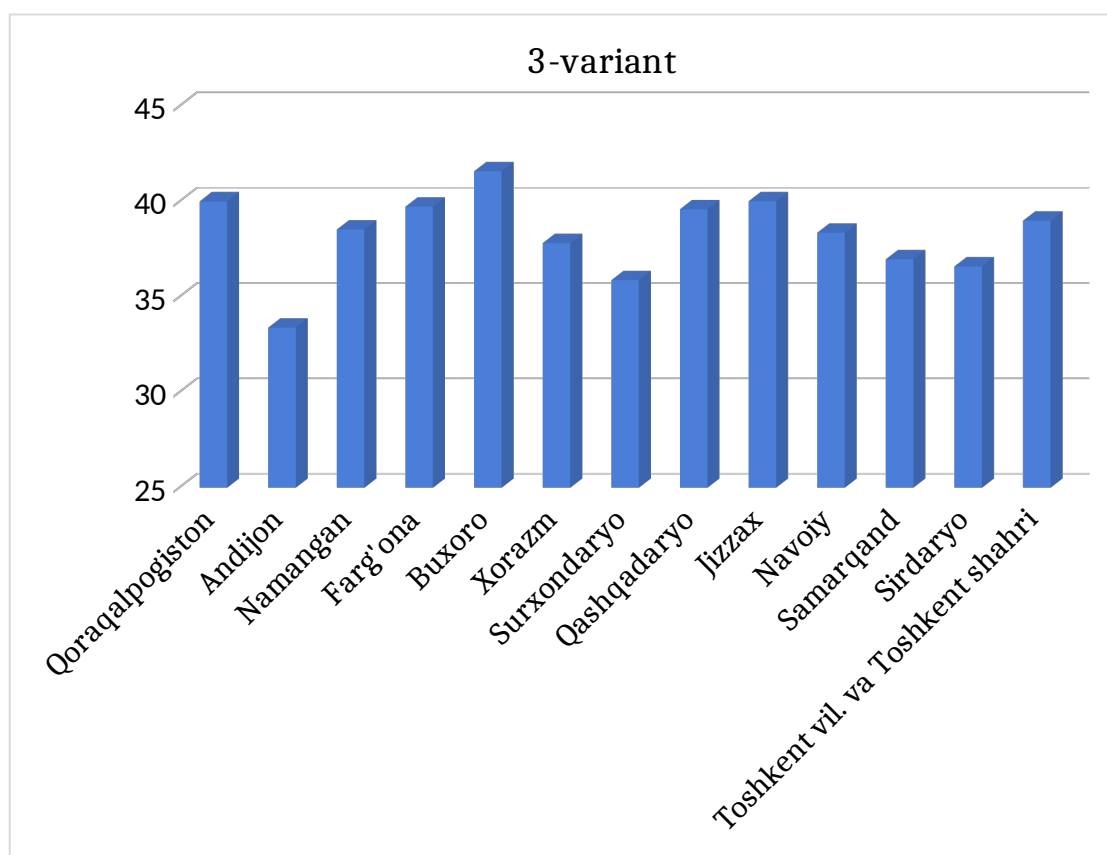
2-variant bo'yicha olingan natijalar tahliliga ko'ra, kimyo fanidan fan dasturida keltirilgan tematik mavzularni o'zlashtirishining eng yuqori o'rtacha ko'rsatkichlari Namangan viloyati (51,82 foiz) va Buxoro viloyati (52,27 foiz)ga to'g'ri keladi. Aksincha, fan dasturini o'zlashtirish darajasi eng past bo'lgan hududlar qatoriga Andijon viloyati (38,76 foiz) va Samarqand viloyatida (41,16 foiz) kuzatilgan (2-b- rasm).

a)

b)

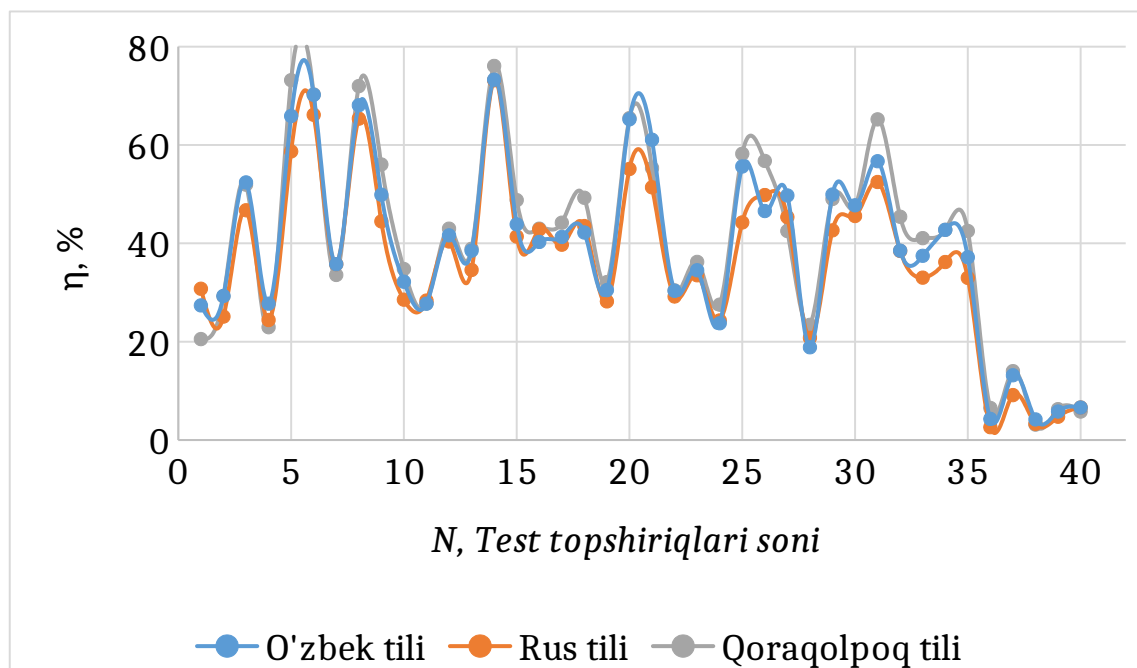

c)

2-rasm. Hududlar kesimida talabgorlarning test topshiriqlariga to'g'ri javob berish o'rtacha qiymatining ulushi (%)

Xuddi shuningdek, 3-variant bo'yicha olingan natijalar tahliliga ko'ra, kimyo fanidan fan dasturida keltirilgan tematik mavzularni o'zlashtirishining eng yuqori o'rtacha ko'rsatkichlari Qoraqalpog'iston Respublikasi (40 foiz), Buxoro viloyati (41,58 foiz), Jizzax viloyati (40,01 foiz)ga to'g'ri kelgan bo'lsa, fan dasturini o'zlashtirish darajasi eng past bo'lgan hududlar esa Andijon viloyati (33,38 foiz) va Surxondaryo viloyati (35,87 foiz) ga to'g'ri keladi (2-c rasm) Kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovlarida har bir test variant

talabgorlar talabiga asosan o'zbek, rus va qoraqalpoq tillarida taqdim etildi. Bu esa talabgorlarning test natijalari asosida tillar kesimida statistik tahlil olib borish imkoniyatini yaratadi. Statistik tahlil natijalari ko'ra kimyo fanidan qoraqalpoq tilida test topshirgan talabgorlarning eng yuqori o'rtacha ko'rsatkichlari o'zbek va rus tilida test topshirgan talabgorlarga nisbatan yuqoriroq ekanligi aniqlandi. Aksincha, kimyo fanidan rus tilida test topshirgan talabgorlarning test natijalari nisbatan pastroq ekanligi aniqlandi (3-rasm).

3-rasm. Tillar kesimida talabgorlarning test topshiriqlariga to'g'ri javob berish ulushi (%)

Kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan imtihonlarda turli yoshdagi ishtirokchilarning qatnashgani test natijalarini yosh toifalari bo'yicha ham tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa test topshiriqlari mazmunining yoshga qarab o'zlashtirilish darajasini aniqlash va baholashda ular haqida xulosalar chiqarishga asos bo'ladi.

4-rasmda talabgorlarning yosh guruhlari kesimida test topshiriqlariga to'g'ri javob berish ulushi (foiz) keltirilgan. O'tkazilgan statistik tahlillar natijalariga ko'ra 25–35 yosh oralig'idagi talabgorlarning natijalari boshqa yosh guruhlari nisbatan yuqoriligi, aksincha 20 yoshgacha bo'lgan talabgorlarning natijalari barcha foydalanilgan test variantlari

uchun boshqa yosh guruhlari nisbatan past ekanligi aniqlandi.

25–35 yoshdagi talabgorlar, odatda, oliy ta'limni yakunlagan yoki faol akademik yoki kasbiy faoliyat bilan shug'ullanayotgan yosh guruhiga kiradi. Bu yoshda xotira, mantiqiy fikrlash, muammoga tez va to'g'ri yechim topish kabi kognitiv ko'nikmalar nisbatan barqaror va yuqori ekanligi ehtimoldan yiroq emas. Shuni ham takidlash kerakki bu yoshdagi ishtirokchilar o'z bilim darajasini diagnostika qilish va professional faoliyatini yuqori darajada saqlab turish maqsad qilgan bo'lishi mumkin, bu esa ularning tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qilgan.

Aynan 25–35 yosh oralig'i optimal bilimlarni sinov sharoitida

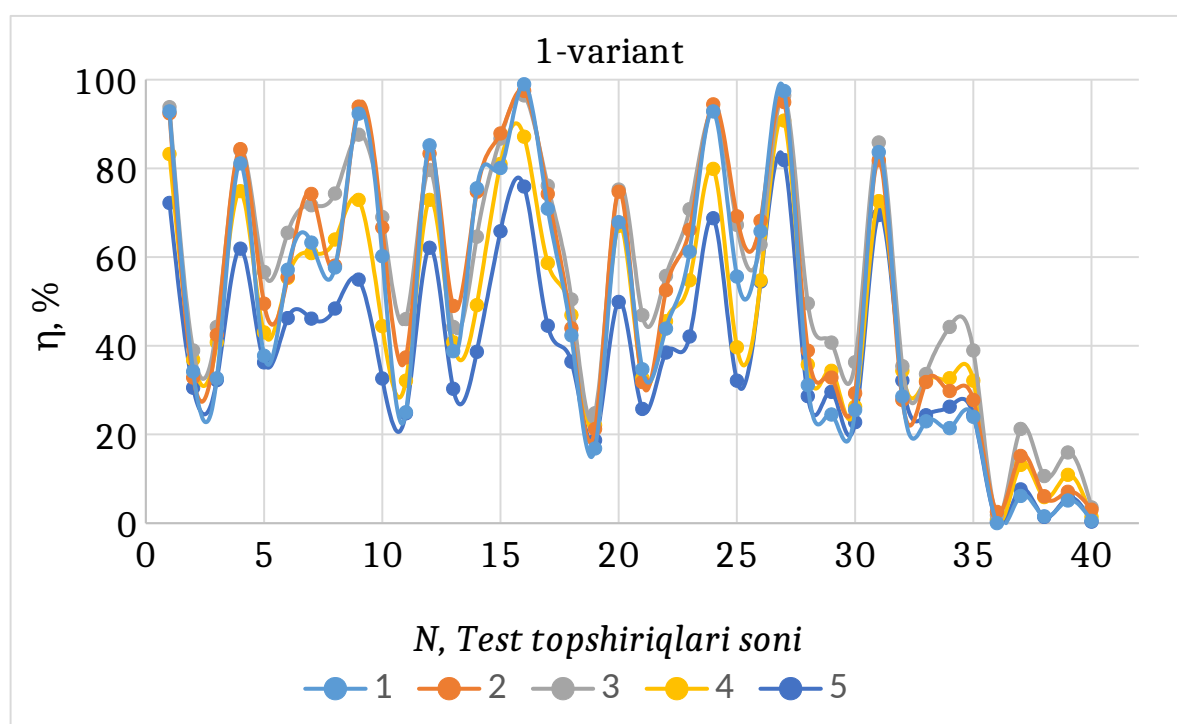
namoyon etish uchun qulay davr bo'lishi ham ehtimoldan xoli emas.

20 yoshgacha bo'lgan ishtirokchilar test topshiriqlarida **eng past natijalarni** qayd etganligi, ularning fanga oid bilimlari hali yetarli darajada shakllanmagan bo'lishi yoki testga tayyorgarlik darajasi past ekanligini ko'rsatadi.

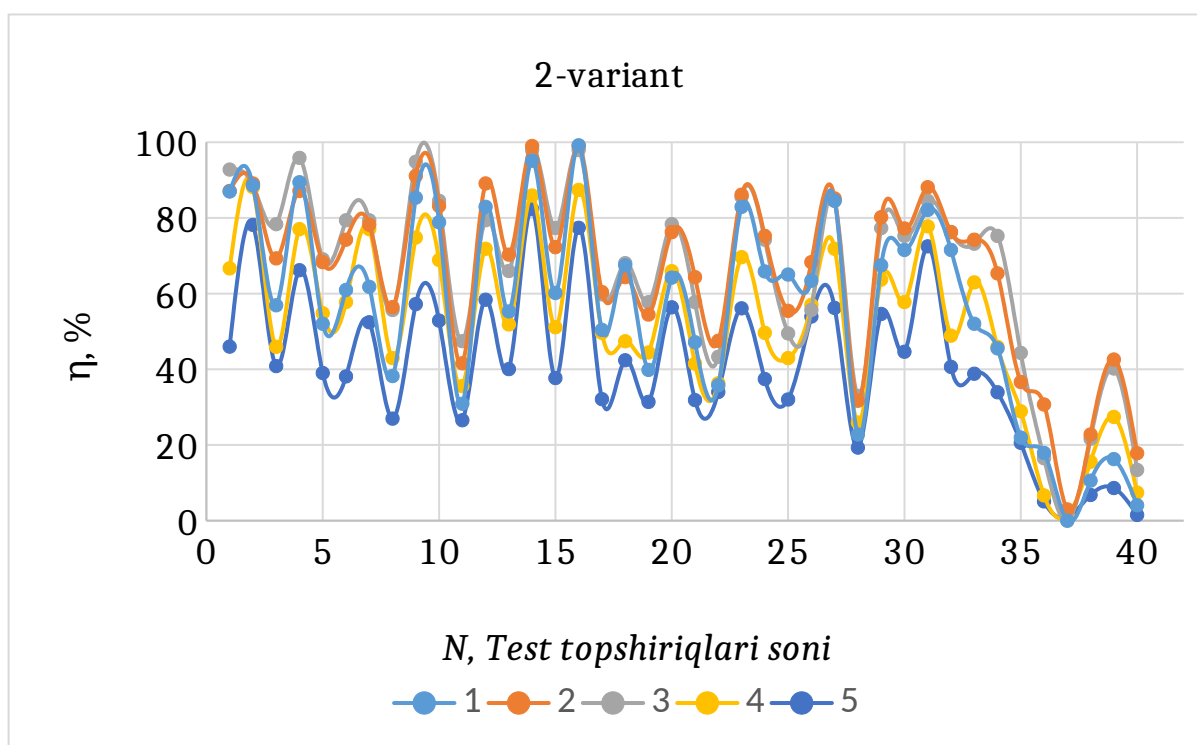
Barcha variantlarda yoshga xos tafovutlar kuzatilgani test topshiriqlari

mazmunining **muayyan yosh guruhlariga nisbatan murakkabroq yoki mosroq** bo'lganligini ham ko'rsatishi mumkin. Bu esa test topshiriqlarini ishlab chiqishda yoshga moslik masalasiga e'tibor qaratish zarurligini anglatadi.

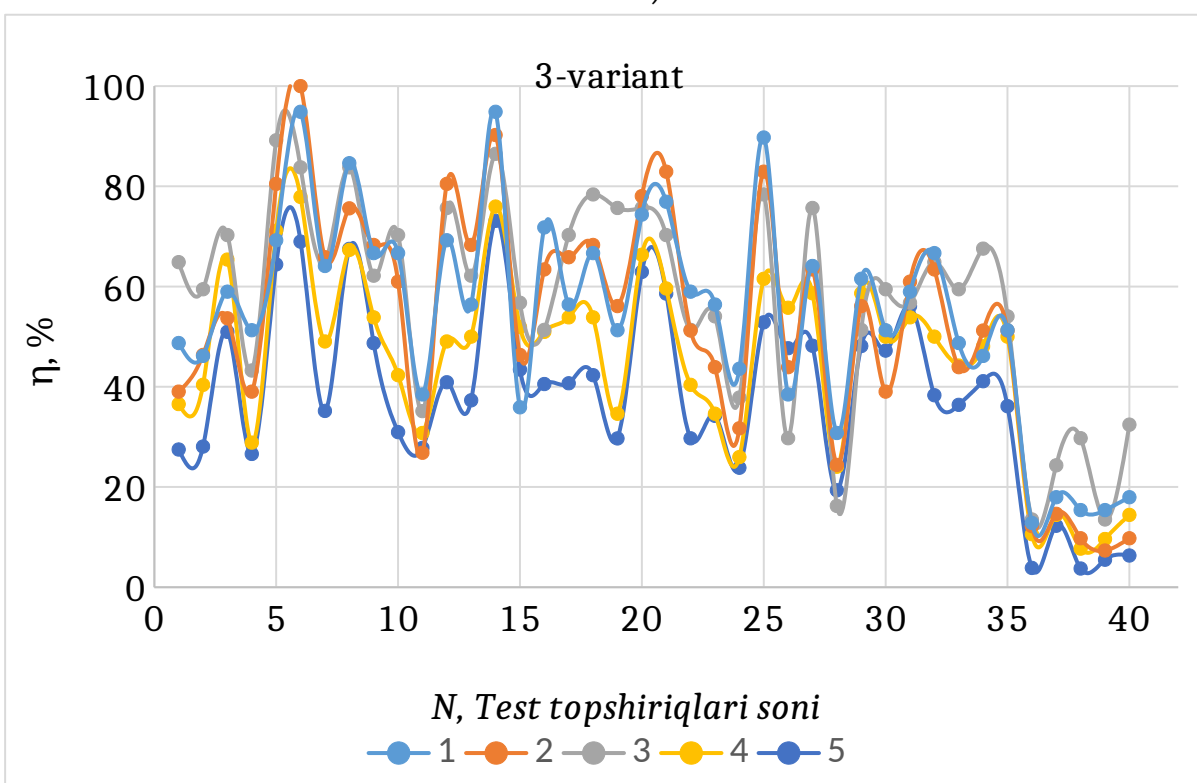
Bunday holat **yosh va bilim o'zlashtirish darajasi o'rtasidagi bog'liqlik mavjudligini** tasdiqlaydi.

a)

b)

c)

1-35 yoshdan kata, 2-30-35 yosh oralig'i 3-25-30 yosh oralig'i
 4-20-25 yosh oralig'i 5-20 yoshdan kichik

4-rasm. Yosh kesimida talabgorlarning test topshiriqlariga
 to'g'ri javob berish ulushi (foiz)

III. Xulosa

Ushbu statistik tahlillar natijalari asosida talabgorlarning kimyo fanining fan dasturidagi o'zlashtirilishi past bo'lgan tematik mavzulariga yetarli darajada e'tibor qaratilishi, ta'lim jarayonida mavjud bo'lgan uslubiy kamchiliklar va tizimli muammolar bartaraf etilishi zarurdir.

Kimyo fanidan milliy sertifikat imtihonlarida o'zbek, rus va qoraqalpoq tillarida ishtirok etgan talabgorlarning natijalari asosida olib borilgan statistik tahlil natijalariga ko'ra, qoraqalpoq tilida test topshirgan talabgorlar natijalarining o'rtacha ko'rsatkichlari yuqori bo'lishi qoraqalpoq tilida ishtirok etgan talabgorlar sonining nisbatan kamligi bilan izohlanishi mumkin.

Hududlar kesimida olib borilgan statistik tahlil natijalariga asosan Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Namangan, Jizzax va Toshkent

viloyatlari va Toshkent shahrida ishtirok etgan talabgorlar natijalarining ko'rsatkichlari yuqori va Andijon, Surxondaryo va Samarqand viloyatlarida ishtirok etgan talabgorlar natijalarining ko'rsatkichlari pastligi aniqlandi.

O'tkazilgan statistik tahlillar natijalariga ko'ra 25–35 yosh oralig'idagi ishtirokchilarning natijalari boshqa yosh guruhlariga nisbatan yuqoriligi aniqlandi. 25–35 yoshdagi talabgorlar oliy ma'lumotli, faol kasbiy faoliyat bilan shug'ullanayotgan, yuqori kognitiv ko'nikmaga ega ekanligi bilan izohlash mumkin. Aksincha 20 yoshgacha bo'lgan talabgorlarning natijalari boshqa yosh guruhlariga nisbatan past ekanligi bu ularning fanga oid bilimlari hali yetarli darajada shakllanmaganligi yoki testga tayyorgarlik darajasi past ekanligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning, Assessment in Education: principles, policy & practice. 1998. T. 5. №. 1. C. 7-74.
2. Pellegrino J. W., Chudowsky N., Glaser R. The nature of assessment and reasoning from evidence, Knowing what students know: The science and design of educational assessment. 2001. C. 37-54.
3. Bybee R. W. et al. The BSCS 5E instructional model: Origins and effectiveness, Colorado Springs, Co: BSCS. 2006. T. 5. №. 88-98.
4. Taber K. Chemical misconceptions: prevention, diagnosis and cure. – Royal Society of Chemistry, 2002. – T. 1.

5. Ermamatov M.Dj., Baratov A.A., Mirvaliyev Z.Z., Normurodov A.B., Sulaymonov A.A. Ta'lim tizimida bilimlarni baholashda Blum taksonomiyasining o'rni, *Axborotnoma*, 1-2, 2022, 4-10 b.
6. Bloom, B.S.; Engelhart, M.D.; Furst, E.J.; Hill, W.H.; Krathwohl, D.R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitiv domain*. New York: David McKay Company.
7. Q.A. Amonov, A.A. Baratov. Blum taksonomiyasi asosida fizikadan test topshiriqlarini shakllantirish, *Axborotnoma*, 2, 2023, 84-96 b.
8. Anderson, L. W., Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. New York: Longman.
9. Haladyna, T. M., & Rodriguez, M. C. (2013). *Developing and validating test items*. Routledge.
10. Sattiyev A.R., Ermamatov M.Dj. Rayt xaritasi, ichki va tashqi moslik statistiklari: kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovi natijalari, *Axborotnoma*, 1, 2024, 18-96 b.
11. Ermamatov M. Dj. Rash modelida test topshiriqlari qiyinlik darajalarining invariantligi, *Axborotnoma*, 4, 2023, 4-11 b.
12. Stiggins R., Chappuis J. Using student-involved classroom assessment to close achievement gaps, *Theory into practice*. 2005. T. 44. №. 1. C. 11-18.
13. Haladyna T. M., Downing S. M. Construct-irrelevant variance in high-stakes testing, *Educational Measurement: Issues and Practice*. 2004. T. 23. №. 1. C. 17-27.
14. Pellegrino J. W., Chudowsky N., Glaser R. The nature of assessment and reasoning from evidence, *Knowing what students know: The science and design of educational assessment*. 2001. C. 37-54.
15. Gilbert J. K. Multiple representations in chemical education. – Dordrecht: Springer, 2009. T. 4. C. 1-8.
16. Taber K. Chemical misconceptions: prevention, diagnosis and cure. – Royal Society of Chemistry, 2002. T. 1.
17. <https://uzbmb.uz/page/fanlar>.
18. Baker, Frank (2001). *The Basics of Item Response Theory*, ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation, University of Maryland, College Park, MD.
19. Hambleton, R.K., Swaminathan, H., & Rogers, H.J. (1991), *Fundamentals of item response theory*. Newbury Park, CA: Sage.
20. Rasch G. (1960), *Probabilistic models for some intelligence and attainment tests*, Copenhagen, Danish Institute for Educational research.

21. Wright, B. D., & Stone, M. H. (1979). Best test design. Chicago, IL: Mesa Press.
22. Ermamatov M.Dj., Sattiyev A.R., Normurodov A.B., Olimbekov Z.O., Baratov A.A. Fizika fanidan o'tkazilgan test sinovi natijalari: rayt xaritasi, ichki va tashqi moslik statistikalari, rash modeli bilan moslik, Axborotnoma, 1, 2023, 4-62 b.
23. Rasch G. "An item analysis which takes individual differences into account." British journal of mathematical and statistical psychology 19.1 1966, 49-57.
24. Ermamatov M.Dj., Alimov M.D., Sulaymonov A.A., Sattiyev A.R. Kalibrovkalangan test topshiriqlari: Sharq tillaridan o'tkazilgan test sinovi natijalarining statistik tahlili, Axborotnoma, №. 3-4, 16-83 b., 2022.
25. Ermamatov M.Dj., Abbosov A., Baratov A.A. Test topshiriqlarini kalibrovkalash va qobiliyatlarini tenglashtirish, Axborotnoma, №. 3-4, 4-16 b., 2022.
26. Ermamatov M.Dj., Sattiyev A.R., Normurodov A.B., Olimbekov Z.O., Baratov A.A. Fizika fanidan o'tkazilgan test sinovi natijalari: Rayt xaritasi, ichki va tashqi moslik statistikalari, Rash modeli bilan moslik, Axborotnoma, №1, 2023, 4-62.

**STATISTICAL ANALYSIS OF CHEMISTRY TEST RESULTS
ON THE BASIS OF DETAILS**

K.A. Amonov, A.A. Baratov

Scientific-study Practical Center under the Agency for Assessment of Knowledge and Competences under the ministry of higher education, science and innovation of the republic of Uzbekistan, Tashkent 100084, Bogishamol st. 12

Abstract. This article analyzes the results of the national chemistry test for the Kazakh National Certificate in Chemistry by region, age, and language. It was found that the results of participants aged 25–35 were higher than those of other age groups, while the results of participants under 20 were lower than those of other age groups. It was studied which thematic topics correspond to the test tasks with a high level of difficulty, based on the test details.

Keywords: Inorganic chemistry, organic chemistry, cognitive skills, Rash model, difficulty levels, test details